

שופטים ב

כמ"ש, "לה' הארץ ומלואה" – ובלשון החינוך, "הכל ברשות אדון הכל" – כולל ממנו של אדם, ובלשון הכתוב, "לי הכסף ולי הזהב נאום ה'?"

ועכצ"ל, שהגם שכל העולם הוא ב- בעלותו של הקב"ה, מ"מ, ביחס לרשות האדם יש הבדל עיקרי בין נפשו ו- ממנו¹⁰.

ב. וי"ל הביאור בזה:

נפשו וחיוו של אדם נמסרו מהקב"ה להאדם רק בתור פקדון, ולא לבעלותו¹¹. וכפסק רבינו הזקן בשלחנו¹² ד"אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו כו"ל. ועפ"ז, זה שאדם מוזהר שלא להזיק את גופו אינו רק ענין של איסור, אלא זהו גם מדיני קנינים – שאין לו רשות (בעלות¹²) על גופו. (כי הגוף קניינו של הקב"ה שנמצא אצל האדם בתור פקדון).

א. כתב הרמב"ם: גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים. היינו, דאף שקי"ל דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ה"ז רק לחייבו ממון, אבל לא להתחייב (ע"י הודאת עצמו) במיתה או במלקות.

וברדב"ז שם: ואפשר לתת קצת טעם לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקב"ה¹³ שנאמר הנפשות לי הנה הלכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו ומלקות פלגו¹⁴ דמיתה הוא אבל ממנו הוא שלו ומש"ה אמרינן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי... ועם כל זה אני מודה שהיא גזירת מלכו של עולם ואין להרהר.

ולכאורה יל"ע בדברי הרדב"ז, דמאי שנא נפשות שהם קניינו של הקב"ה, מזה שכל העולם כולו הוי "קנין הקב"ה"

(7) תהלים כד, א. וראה ברכות לה, סע"א (ו' לקמן בפנים סעיף ג).

(8) מצוה שכת. ועד"ז בכמה מצות.

(9) חגי ב, ח. וראה מפרשים שם.

(10) בפשטות יש לחלק, שע"י העברת ממון מרשות אדם אחד לשני אין זה היוק רכושו של הקב"ה (כי באיזה רשות שיהי' הממון, כל היכא דאיתא הוא ברשותו ית'), משא"כ ע"י מיתה או מלקות גורמים היוק בקניינו של הקב"ה.

אבל מפשטות ל' הרדב"ז משמע, שיש חילוק בין נפשות וממון בבעלות האדם, דנפשו של אדם... קנין הקב"ה... אבל ממנו הוא שלו¹⁵.

(11) חלק ח"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד.

(12) דלכאורה הול"ל בקיצור, "כי אסור לאדם להכות את גופו כו", ומאריכות לשונו כי, "אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו כו", מוכח, שזהו מפני שאין לו רשות ובעלות על גופו, כפנים.

(1) הל' סנהדרין ספ"ח.

(2) ל' הכתוב – פרשתנו יז, ו.

(3) גיטין מ, ב. ושי"נ.

(4) ברמב"ם שם ממשיך בטעם, "שלא נטרפה דעתו כו' מן העמלין מרי נפש הוא כו", אבל הרי מסיים, "וכללו של דבר גזירת מלך היא". וראה רדב"ז ד, הטעם שכתב רבינו לא שייך גבי מלקות ולפיכך כתב וכללו של דבר גזירת מלך היא.

ולהעיר מרש"י יבמות (כה, ב ד"ה ואין), דלא אמרינן הודאת בע"ד כו', לקנסא ולעונש מלקות וליפסל¹⁶ כי אין אדם משים עצמו רשע. ואכ"מ.

(5) ראה גם רמב"ם הל' רוצח פ"א ה"ד.

(6) יחזקאל יח, ד.

(6*) כ"ה בדפוס ווארשאווילנא (וצילום ממנו) – שם נדפס פ"י הרדב"ז לראשונה. ולכאורה צ"ל – "פלג", או "פלגא" וכיו"ב.

וכיון שיש לאדם בעלות בממונו – ל-
כן הדין בו (בהממונו) ש, הודאת בעל דין
כמאה עדים דמי; משא"כ בכל דבר
הנוגע לגופו ונפשו, שנשאר לגמרי ב-
בעלותו של הקב"ה ונמצאים אצל האדם
רק בגדר פקדון – הרי אין האדם, "בעל"
עליהם ולכן אין מחייבים אותו על פיו
מלקות וכיו"ב.

ג. ויש להביא רא' לחילוק זה בין
נפשו (וגופו) של אדם וממונו – מדין
ברכות הנהנין:

אמרו חז"ל²² (והובא להלכה²³), "אסור
לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה
וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל
. . כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר²⁴
לה' הארץ ומלואה",

אבל אין חייבין בברכת הנהנין אלא
על דבר שגופו נהנה ממנו (אכילה שתי'
וכו')²⁵, משא"כ כשיש לאדם הנאת ממונו

משא"כ ממונו של אדם, נמסר להאדם
כאופן שהוא נעשה בעליו של ממונו זה
(וע"ד שנאמר²⁶, "והארץ נתן לבני אדם").
וזה ש, צריך להזהר במאודו שלא ל-
אבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו" אינו
מפני שהממונו אינו שלו²⁷, אלא זהו
איסור²⁸, שעובר על לאו דבל תשחית.

ואין זה סתירה למש"נ, לי הכסף ולי
הזהב נאום ה'" (וכיו"ב) – כי בעלותו של
הקב"ה, שהיא מסוככת מזה שהוא ית'
ברא את העולם ומנהיגו כו', הרי היא
בעלות כללית, וגם לאחר שהממונו ניתן
להאדם אינו יוצא מבעלותו של ה-
קב"ה²⁹, ועד שיכול ליטלו ממנו³⁰. [וע"ד
ובלשון רש"י³¹ (בנוגע לארץ, ולארץ יש-
ראל בפרט), "כל הארץ של הקב"ה היא,
הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ב-
רצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ו-
נתנה לנו" – דאף שלכתחלה, "נתנה להם"
בנתינה גמורה³², הנה אח"כ, "ברצונו
נטלה מהם ונתנה לנו"³³].

שכל הארץ היא ברשות המלך (ראה רמב"ם הל'
מלכים ספ"ד. הל' עבדים פ"ט ה"ד. שו"ע אדה"ז
חור"מ הל' הפקר ס"ג), ועד שבאופנים מסויימים
מותר לו ליטול מרכושם של בני המדינה [ראה
רמב"ם הל' גזילה ואבידה פ"ה ה"א ואילך (ובסיום
הפרק שם, שצ"ל מלך, "שהסכימו עליו בני אותה
הארץ וסמכה דעתו שהוא אדוניהם כו"ו. וראה קו"א
בשו"ע אדה"ז שם). הל' מלכים פ"ד] – מ"מ, אין
בעלות (הכללית ד) המלך שוללת בעלות הפרטית
של כאורא מבני המדינה על רכושו הפרטי. וראה
לקו"ש ח"ל ע' 85.

(22) ברכות לה, סע"א.

(23) רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ב. טאו"ח סמ"ו.
שו"ע אדה"ז אור"ח סקס"ז ס"א. סדר ברכת הנהנין
לאדה"ז בתחלתו [ולמעשה, שהרמב"ם (והטור) מביא
"מעל", ואדה"ז – "כאלו נהנה מקדשי שמים".
וראה רש"י ברכות שם ד"ה מעל. צ"ח שם (הובא
גם בעץ יוסף לע"י שם). לקו"ש חכ"ד ע' 67 הערה
8. ואכ"מ].

(24) תהלים כד, א.

(25) תו"ח אין (פסחים נג, ב). וראה רמב"ן

(13) תהלים קטו, טז. אבל ראה לקמן סעיף ג
(והערה 37).

(14) ל' אדה"ז – שו"ע שם הל' שמירת גו"נ ובל
תשחית סו"ד.

(15) להעיר מהתחלת ל' אדה"ז שם, כ"ש
שצריך להזהר בגופו כו' כן צריך להזהר במאודו
כו", דמשמע ששונים הם. אבל י"ל שהשוואה היא
רק בנוגע לאופן הזהירות. וראה לקו"ש ח"ח ע' 466
(חיידושים וביאורים ברמב"ם הל' בית הבחירה ע'
קד).

(16) אף שי"ל שטעם האיסור הוא מפני הבעלות
הכללית שבו – ראה לקמן בפנים.

(17) ראה ראב"ע תהלים שם.

(18) כלשון הרד"ק חגי שם, "וברשותו היא
לנטלו מזה ולתתו לזה". וראה גם רש"י ברכות (לה,
יש ע"ב ד"ה בזמן).

(19) בראשית א, א.

(20) ראה לקו"ש ח"ה ע' 5 הערה 22.

(21) ולהעיר מבעלות המלך על מדינתו, דאף

(קבלת ממון וכו') לא תקנו ברכה ע"ז²⁶.

ולכאורה אין זה מובן: מאי שנא הנאת הגוף מהנאת ממון – הרי בשניהם נהנה האדם מן עוה"ז, עליו נאמר, כנ"ל "לה' הארץ ומלואה", ולמה אינו מועל ע"י ש"נהנה מקדשי שמים" כשהוא נהנה הנאת ממון בלא ברכה²⁷?

[ועם היות שמצינו כו"כ מצות הנע- שות בנכסי האדם, ומטרתן היא (כמבואר בספרי טעמי המצות) להחדיר בהאדם את ההכרה ד"לה' הארץ ומלואה" (וכמו מצות שמיטה (שנה זוי) שענינה "שיראה ממעשה האדם .. כאילו אין דבר מיוחד ברשותו רק שהכל ברשות אדון הכל"²⁸; וכן מתנות כהונה מעשרות וכו' – שתוכנם "למען דעת שהכל שלו"²⁹) – מ"מ מובן ופשוט שאין הענין דומה כלל לברכת הנהנין, שהרי המצוה היא

ברכות רפ"ח "שלא תקנו ברכה בהנאות שאינו נכנסות לגוף .. וריח נמי דבר הנכנס לגוף וסועד הוא וכאכילה ושת' דמי". ועד"ז במג"א סרט"ז סק"א. וראה לקו"ש ח"ד ע' 149 הערה 8.

26 ואף שחיוב אדם לברך על כל טובה שהגיעה לו (ברכות נט, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י היז. סדר ברה"נ לאדה"ז רפ"ב: כל שמחת לבב כו') – הרי אין זו ברכת הנאה, להחזיר לו הנאה זו, אלא רק מברכות הודאה "דרך שבח והודי' להקב"ה" (רמב"ם שם בריש הפרק. וראה שם פ"א הי"ד). וצ"ע ב"ס' כד הקמח להבחי' (אות זי"ז), דמשמע דגם ברכות הראי' כו' הן מטעם דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה. ע"ש. וראה לקמן הערה 64.

27 בפשטות י"ל הטעם שתיקנו ברכה רק על אכוש, מפני דכעין דאורייתא תיקנו – ברכת המזון (וראה ל' הרמב"ם ו' אדה"ז (בשו"ע וסדר ברה"נ) דלעיל הערה 23).

י' תשמ"ז – שנת הדפסת השיחה. המו"ל.

28 ל' החינוך מצוה שכח (ועד"ז בעוד מצות השייכות לשמיטה).

29 ל' החינוך מצוה יח (בכור).

שהאדם ברצונו יפקיר שדהו בשמיטה וכו'.

ולהעיר אשר מצות אלו הן בנוגע חלק מנכסי האדם³⁰, משא"כ דין ברכות הנהנין הוא – שאסור ליהנות שום הנאה (ואפילו כל שהו³¹) בלא ברכה. ולכ- אורה אינו שייך לנדוד"ד].

וע"פ משנת"ל – בההבדל בגדר בעלות האדם על ממון או על נפשו וגופו – יש לומר:

בנוגע לנפשו וגופו של אדם, שהם "קנין הקב"ה" באופן שאין לאדם בעלות עליהם, הרי גם הנאות שלהם הן כמותם³² – קניינו של הקב"ה, ולכן הן "קדשי שמים" שאסור ליהנות מהם בלא ברכה.

והא דאיתא בגמ'³³ שרק קודם ה- ברכה הם "קדשי שמים", אבל לאחר הברכה ה"ה במצב ד"והארץ נתן לבני אדם"³⁴ ("הרי היא לבני אדם"³⁵) – אין הכוונה בזה שע"י הברכה נשתנו להיות קניינו של האדם (שהרי גם אח"כ אומ- רים "ברוך שאכלנו משלו"³⁶), אלא שע"י

30 וראה לקו"ש ח"ד ע' 230 ואילך. ח"ח ס"ע 221 ואילך.

31 ראה ברכות שם בתחלת הסוגיא: אסור .. שיטעום כלום. רמב"ם הל' ברכות פ"א הי"ב. טאו"ח ר"ס רי. סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פ"ח ס"י.

32 ראה רמב"ן ומג"א שבהערה 25, שהנאה צ"ל "דבר הנכנס לגוף".

33 תהלים קטו, טז.

34 רש"י ברכות שם (לה, סע"א). וראה בהערה 37.

35 ברכות ג, א (וראה סוטה י, ריש ע"ב. ועוד). וראה חינוך שבהערה 37. עיון יעקב לע"י ברכות שם.

ומ"ש בירושלמי (ברכות רפ"י) שע"י הברכה "כביכול כאילו משלך אכלת" (ובפי' מבעל ס' חרדים שם "שקנית אותה בברכתך") – הרי מדייק

היא גזירת מלכו של עולם ואין להרהר", כי ההבדל הנ"ל בין נפשו של אדם וממונו אינו ענין שכלי, אלא כך היא "גזירת מלכו של עולם" שנתן. רשות ובעלות לאדם על ממונו ולא על נפשו וגופו.

אבל, בלשון הרדב"ז, "אפשר לתת קצת טעם" גם לזה:

מצד הקב"ה אין חילוק כלל בין נפשו וגופו של אדם לממונו, כי כל העולם ומלואו של הקב"ה הוא בשווה ממש, אבל יש נפק'מ ביניהם מצד האדם:

בנוגע לגופו ונפשו – ניתנו לו באופן שניכרת בהם בעלותו של הקב"ה, כי בכל יום אומר, "נשמה שנתת ב"י מח"דש"י, מחוייב בתומצ"י וכו' וכו' ונרגשת בגופו קדושתה של הנשמה, וגם בגופו"

הברכה נפקע מהם דין "קדש שמים" (ש-אסור בהנאה)³⁶ ומותר ליהנות מהם, אבל אין הוא נהנה משלו אלא משל הקב"ה, והקב"ה נותנם לו באופן שיהי' שלו³⁷, גם ע"מ שיאכלם (יאבדם) וכו'.

משא"כ נכסי האדם וממונו (מצד עצמם) מלכתחילה אינם בגדר "קדש שמים", כי נמסרו לבעלותו של האדם, ולכן אין צריך ברכה להתיר הנאת ממונו [אלא שכדי שהאדם יכיר שאין בעלותו מפיקעה ח"ו בעלות (הכללית של) הקב"ה על ממונו, ניתנו לו מצוות בממונו כו', למען דעת שהכל שלו" (כנ"ל)].

ד. אלא שלכאורה הא גופא טעמא בעי: מאי שנא ממונו של אדם שניתן לו באופן שיש לו בעלות עליו, ואילו נפשו וגופו נשארים "קנין הקב"ה", ועד "שאין לאדם רשות עליהם כלל"?

לכאורה י"ל שזוהי כוונת הרדב"ז בסיום דבריו, "ועם כל זה אני מודה ש-

(39) שנפשו היא, "חלק אלקה ממעל ממש" (תניא רפ"ב).

(40) שזה תלוי בגמר כניסת נפש הקדושה בגוף (עיין שו"ע אדה"א חא"ח מהד"ת סוס"ד). והיינו, שחיוב התומצ"ה הוא לא מצד ג'גופם קדוש (ראה הערה הבאה), הקדושה שבהגוף מצ"ע [שמפני קדושה זו דהגוף גם תינוק מישראל (משא"כ גוי), מיד כשנולד מקבל טומאה כו' (רמב"ם הל' טומאת מת פ"א הי"ד). ועוד:] כ"א מפני שהגוף הוא, כלי של קדש" (לי אדה"א בשו"ע שם) – כלי שנכנס בו קודש (נפש הקדושה).

לאידך י"ל דתלוי בהסברת פטור הקטן מתומצ"ה – אם זהו מפני תורה לדרדקי בתמי' – שלא ניתנה לקטן מעיקרא (ומושבש ועומל כו' מצד הנשמה, כמו שמשביעין אותו תהא צדיק כו' מלמדיו אותו את כל התורה כולה כו') או שגם קודם המילה יש לו שייכות וקשר לתומצ"ה. ולהעיר מדיני הנולד לאחר שכלו לו חדשי קודם מילתו ועוד. וכבר האריכו באח-רונים. ואכ"מ.

(41) וכמ"ש בזה"ג (ע, ריש ע"ב), "גופא דילון קדישא". וראה שבת (פו, ב) החילוק בין גופי ישראל וגופי אוה"ע. ובכ"מ.

"כביכול כאילו" [אלא שביל"ש תהלים (רמז תרסו) – ממדרש (לימדנו) "משלך אכלת" – בלי "כביכול" כאילו].

(36) ולהעיר גם מירושלמי שם, "הנהגה כו' מעל עד שיתירו לו המצות" (וראה פני משה שם), "העולם כולו ומלואו עשוי ככרם ומהו פדיונו ברכה" (וראה פירוש מבעל ס' חרדים שם).

(37) וי"ל שזוהי כוונת רש"י שם ד"ה לאחר ברכה, "הרי היא לבני אדם" – דלכא"ו מאי קמ"ל, ומה מוסיף על לי' הש"ס? – אלא הדיק, שאין הי' כוונה שעי' הברכה ניתן להעלותו של האדם, אלא שעי' הברכה, "הרי היא לבני אדם" – שמתירים ליהנות ממנו.

וראה חינוך מצוה תל, "עשו הברכה עד"מ כנשיאת רשות מן בעה"ב לאכול מן הנמצא בביתו". (38) ההדגשה כאן הוא לא ענין של בעלות, כ"א

שהקב"ה נותנם שיהא שלו – בדוגמא שהאדון נותן להעבד מנכסי האדון לאבד (או להעשות דם ובשר העבד).

עשו חכמים סייג לתורה, ולגזירות חכ-
מים מפני שחששו למכשול וטעות וכו'
ומדאורייתא ליכא חששא —

יש לומר, משום שדיני התורה הם
ע"פ הכלל דכל ישראל בחזקת כשרות⁴⁷,
והנהגתם כמתאים לזה⁴⁸ ואין מקום
לחשש וכו' ובנדר⁴⁹ לחשש, שמא יכפור⁵⁰
הלוה⁵¹ ויצטרך המלוה לעדים;

אבל כשרבו⁵² הרמאין כו', ויש חשש
שמא יכפור הלוה כו', אז ראו חכמים
צורך לתקן תקנות כדי „שלא תנעול
דלת בפני לווי". ועד⁵³ בכללות החש-
שות והגזירות⁵⁴ — כשראו שהראשונים⁵⁵
כמלאכים ואחרונים כבנ⁵⁶ ואם הראשו-
נים כבנ⁵⁷ ואחרונים כו'.

וי"ל ששינוי המצב מחמת ירידת
הדורות הוא (לא רק בזה שרבו הלוויין
הרמאין כו', אלא) גם מצד המלוה —
חשש שהמלוה ימנע מלהלוות כי ירא
„שמא יכפור הלוה" וכו',

אבל מצד „דבר תורה" (המתייחס
למצבו של איש ישראל כפי שהוא כד-
בעי, כמלאכים וכבנ⁵⁸) אין מקום לחשש
זה.

(47) רמב"ם הל' קדוה"ח פ"ב ה"ח (וראה נ"כ
שם). השגות הראב"ד הל' גירושין פ"י ה"ט. ובכ"מ.
וראה אנציקלופד⁵⁹ תלמודית בערכו. וראה רמב"ם
הל' גירושין ספ"ב.

(48) באופן ד„עשה האלקים את האדם ישר"
(קהלת ז, כט).

(49) אף שהבחירה נתונה לכל אדם כו', ולכן
אמרה תורה דיני גניבה וגזילה וכו'.

(50) ב"מ כח, ב.

(51) ראה לקו"ת (דרושים לר"ה נז, ג) „שרוב
הגזירות והחומרות והסייגים היו בזמן בית שני".
וראה אוה"ת בראשית (כרך ג') תקנא, א ואילך.
תקעג, א) בנוגע למאה ברכות שהתקין דוד
(במדבר פ"ח, כא). ועוד.

(52) שבת קיב, ב.

של איש ישראל יש קדושה⁶⁰, ומכיון
שנבראו באופן שבעלותו של הקב"ה
ניכרת בהם, הרי לא יתכן שיהי' להאדם
דין בעלות עליהם;

משא"כ ממונו הוא באופן שאין בו
קדושה (זו) ולא ניכרת בו בעלותו של
הקב"ה⁶¹ — וכיון שהתורה ניתנה למטה
בארץ דוקא⁶² (במקום שבעלותו של
הקב"ה בהנ"ל אינה ניכרת בו), לכן, כ-
דיני התורה יש להאדם רשות ובעלות
על ממונו ונכסיו [אלא שעליו לדעת
ולהכיר, שבעלות זו גופא ניתנה לו
משמים (הקב"ה) ד„לה" הארץ מלואה",
כנ"ל].

ה. ע"פ זה יש לבאר עוד חילוק בין
דיני ממונות לדיני נפשות:

„דבר⁶³ תורה אחד דיני ממונות ואחד
דיני נפשות בדרישה וחקירה . . ומה
טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה
וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני
לוויין" („שימנעו מלהלוות שמא יכפור
והעדים יטעו ולא תהא עדותם מכוונת
ויפסיד⁶⁴").

והנה בפשטות — הטעם לזה שע"פ
„דבר תורה" גם דיני ממונות בדרישה
וחקירה ולא חששה תורה ל„תנעול דלת
בפני לוויין"

ובכללות — הטעם לריבוי הענינים ד-

(42) ובפרט ע"פ המבואר בתניא (ספמ"ט)
ד„ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הנוף החומרי".

(43) דאל"כ לא הי' ענין של בחירה. ותורה
ניתנה בארץ דוקא ש„יצה"ר יש ביניכם" (כבהערה
הבאה).

(44) ראה שבת (פט, רע"א) „משא ומתן . .
קנאה . . יצר הרע יש ביניכם".

(45) סנהדרין ב, ס"ב ואילך (וש"נ). רמב"ם
הל' עדות רפ"ג.

(46) רש"י סנהדרין ג, רע"א ד"ה שלא תנעול.

וי"ל הסכרת הענין:

וממונו, בידעו שגם הממון שניתן לרשותו הוא של הקב"ה.

אבל לאחר ירידת הדורות כו' (שגם העולם "ירד" ונעשה חומרי יותר) נשתנה מצב האדם (והעולם) באופן שיש חילוק בין "דיני נפשות" ו"דיני ממונות", אינו מרגיש שממונו אינו שלו כ"א של הקב"ה, ולכן אז "אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווי".

ו. עפ"י יומתק עוד פרט בהלכה זו:

ההלכה שבדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה היא, לכמה דיעות⁵⁷, לא רק בהלוואות והודאות (שבהן שייך החשש ד"תנעול דלת בפני לווי"), אלא גם "גזילות"⁵⁸ וחבלות וכתובת אשה וירושות ומתנות בכולהו נמי לא בעינן דרישה וחקירה, כדי שתנעול דלת בפני גזלנין⁵⁹ (שיגזלו על סמך שלא ימצאו עדים המכוונים עדותם⁶⁰).

ולכאורה לדיעות אלו צע"ק: למה נקט הש"ס הטעם ד"לא תנעול דלת בפני לווי" (השייך רק בהלוואות והודאות), ולא (גם) הטעם ד"תנעול דלת בפני גזלנין" (ובפרט שטעם זה שייך גם ב"הלוואות והודאות" – לנעול דלת בפני הרוצה לכפור במלוה על סמך שלא ימצא עדות מכוונת)?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שבזה משמיענו חידוש בנוגע ל"דבר תורה" – שבהנהגה הדרושה מצד "דבר תורה" הנה לא זו בלבד שאז אין מקום לחשש של גזל וכפירה כו', אלא עוד זאת, שאין חילוק

מצד "דבר תורה" – אין כל ממונו של אדם ברשותו ובבעלותו לגמרי, אלא רק חלק זה שמשתמש בו לדברי רשות (בל' המשנה⁶¹ "כל מעשיך"), דכיון שנמסר לו להשתמש בו כפי רצונו (לדברים המותרים ע"פ שו"ע) ה"ה ברשותו ובבעלותו: משא"כ הממון שבו צריך האדם לקיים מצוות, מלכתחילה לא ניתן לבעלותו של האדם והוא רק בתור פקדון אצלו (כמו נפשו) בכדי שיוכל לקיים בו חפצי שמים. וע"ד ביאור כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶² בנוגע לצדקה (ולכספי מלוה), "דזה מה שהעשיר חונן להעני הרי אין⁶³ שלו כלל והוא של ה' הנמצא אצלו בפקדון על עת וזמן קבוע".

ולכן אין מקום אז לחשש ד"תנעול דלת בפני לווי" – כי כאשר באה לידו אפשרות של קיום מצות גמ"ח (ע"י הלוואה), בודאי יודרו לקיים את ציווי הקב"ה להלוות את העני, ולא ימנע א"ע מלהלוות משום חששא⁶⁴ ד"שמא יכפור", מאחר שהוא יודע ומכיר שאין הממון שלו כ"א של הקב"ה שציווהו להלוות לעניים (ווימן לידו עני זה).

וי"ל שזהו הרמז בזה שאמרו "דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות כו'": כאשר מעמדו של האדם הוא כדבעי ("דבר תורה"), ה"ה מרגיש שבאמת אין חילוק בין עניני נפשו

(53) אבות פ"א מ"ב.

(54) סה"מ קונטרסים ח"א (ק"ט, א). וראה טור

י"ד ריש הל' צדקה.

(55) כ"ה בהנדפס. ולכאורה צ"ל "אינו" (או: אין

זה).

(56) ע"ד ציווי התורה (פ' ראה טו, ט ואילך) "השמר לך פן . . . ולא תתן לו . . . נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" (אף שחושש שלא יקבל את ממונו בחזרה).

(57) פ"ה הא' בתוד"ה שלא – סנהדרין שם. וכ"כ

הר"ן שם. וראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ערך דרישה וחקירה (ע' תרגו) וש"נ.

(58) ל' התוס' שם.

(59) ראה ר"ן שם.

„מאמיתת המצאו⁶⁵“, ולכן באמת אין שום מציאות (אמיתית) זולתו יתברך, „אין עוד מלבדו⁶⁶“.

וכידוע הסיפור מאחד מגדולי חסיד אדמו"ר הזקן (ר' בנימין קלעצקער), בעל עסקים במסחר עצים, שפעם כשעשה חשבון במו"מ הסחורות כו', הרי בהגיעו לכתובת ה„סך-הכל“ של כל החשבון – כתב: „אין עוד מלבדו“.

מובן וגם פשוט, דזה שהחסיד הנ"ל כתב כן הוא מפני שככה הרגיש באמת, שזהו הסה"כ של העסק שעשהו בפו"מ, והיינו,

שהענין ד„אין עוד מלבדו“ הי' חדור בכל מציאותו ובכל עניניו, ולכן בשעה שהגיע לה„סך הכל“ בעניני מסחרו – כתב האמת (לאמיתו) „אין עוד מלבדו“.

ובעומק יותר – ובהקדם השאלה: מאחר שהענין ד„אין עוד מלבדו“ הי' חקוק תמיד על לבו של החסיד הנ"ל – מדוע כתב זה רק בשורה האחרונה של החשבון, ואילו בשורות הקודמות רשם פרטי המספרים והסחורות כו' כרגיל? – הי' לו לכתוב זאת בכל שורה ושורה (במקום מספרי הסחורות כו')!

והביאור בזה⁶⁷ – דאדרבה, זהו הי' חידוש (בסיפור הנ"ל):

דבר ודבר. וי"ל שזהו מפני שמרגשים שהכל הוא בבעלותו של הקב"ה, וע"ד הנ"ל (סופ"ס) בפירוש „דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות כו“.

(65) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת.

(66) ואתחנן ד, לה. וראה בארוכה תניא ח"ב פ"ג.

(67) נוסף על הביאור שע"פ תורה צ"ל (שבת לא, סע"א) נשאת ונתת באמונה (בפשטות) – הנהג בהם מנהג ד"א – ברכות לה, (ב) אלא שהסה"כ וה- מסקנא צ"ל – (בכל דרכיך) דעוהו וע"ד: שש שנים תזרע גו' ובשביעית – הסה"כ – שבת לה.

אצל האדם (המלוה) בין „דיני נפשות“ ו„דיני ממונות“, כי מכיר שממונו אינו שלו כ"א של הקב"ה,

וזה מודגש בהטעם ד„לא תנעול דלת בפני לווי“ (שאינו נועל דלת מפני הלוה מחמת חשש כו'), כנ"ל בארוכה.

ז. כתיב⁶⁸ „אתם עדי נאום ה'", שבנ"י מעידים, כביכול, על מציאותו יתברך שבעולם.

עניני העדות הוא לגלות דבר. הס' תוס'. שהרי בדבר הנגלה לעין כל, אין צורך לעדות, וגם במילתא דבעתיד עבי' דא לגלוי⁶⁹ לא הצריכה התורה עדות, אלא העדות הוא על „דבר הנעלם ל- גמרי“.

וכן בעניננו: זה שבנ"י נק' „עדי“ (של הקב"ה) הוא לפי שתפקידם הוא לגלות מציאות השם גם בעניני העולם, שגם ב„עולם“ (לשון העלמי⁷⁰) המעלים ומסתיר על בעלותו של הקב"ה – ועד שע"פ תורה ניתנו עניניו לרשותו ובעלותו של האדם – צריך לגלות שהכל⁷¹ נמצא רק

(60) ישעי' מג, י. שם, יב. וראה זח"ג פו, א. ביאוריו בהוספות (קלט, א ואילך). אוה"ת שמות ע' לט ואילך. ס' הליקוטים: ד"א ח"צ ע' דוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 190 ואילך. (61) ראה בכ"ז לקו"ת פקודי ד, סע"א ואילך. ד"ה ויקם עדות היש"ת פ"א (סה"מ היש"ת ע' 51 ואילך).

(62) ר"ה כב, ב. וש"נ.

(63) לקו"ת במדבר ה, ג (ע"פ קה"ר פ"ג, יא ג), שלח לו, ד. ועוד. וראה תקו"ז תמ"ב. ס' הבהיר ס"י (ח) הובא בשל"ה מס' שבועות קפה, סע"ב). ובביאוריו להצ"צ ע' שנה: עולם ל' העלם כמאדו"ל (פסחים ג, א) ע"פ (שמות ג, טו) זה שמי לעלם (לשון העלם ש"ל) כמו שנכתב כו'.

(64) ולהעיר מתחומא (ס"פ ברכה) „הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכליו ושותיו ושרואין וששומעין“ (ובתחומא באבער שם סתם „על כל

בעניני התבוננות בגדלות האיל כו', אלא בעניני מסחר, אלא שלהיותו כולו חדור בהכרה ד"אין עוד מלבדו", הרי גם תוך עשיית חשבון זה באה ההכרה לגילוי גמור במסקנת החשבון, שה"סך-הכל" והי-תכלית של כל מסחרו ועניניו הוא – "אין עוד מלבדו"⁶⁹.

וע"י עבודה זו, לגלות בכל העולם כולו שיש מנהיג לבירה זו, עד להכרה ש"אין עוד מלבדו" – זוכים למעמד ומצב שלא יהי' צורך בענין של "עדות" האמורה, כי יקויים היעוד⁷⁰ ד"ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר", בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחות י"ט אדר

וש"פ ויק"פ תשמ"ה)

ודאי הדבר שכאו"א מבנ"י (שבחזקת כשרות הם) ביכלתו להרגיש ש"אין עוד מלבדו", ע"י שיתבונן היטב איך ש"כל הנמצאים כו' לא נמצאו אלא מאמתת המצאו"⁶⁵ וכיו"ב. אמנם להכרה זו יכול הוא להגיע בשעה שהוא מתבונן כו', ב-זמן התפלה והלימוד, בהיותו פרוש ו-מובדל מעניני העולם: אבל כאשר האדם עסוק בעניני מסחר כו', שע"פ טבע העו-לם הם מעלימים ומסתירים על מציאותו יתברך, קשה לו להרגיש או את הענין ד"אין עוד מלבדו".

וזהו ההדגשה בסיפור הנ"ל⁶⁸, שה-חסיד ה' אז, ע"פ הציווי להתעסק בפרנ-סתו, במצב שכתב כל פרטי חשבונותיו בדיוק כו', היינו שעיסוקו אז לא הי-

68) וזהו החידוש שבסיפור זה אודות ר"ב קלעצקער, לגבי המסופר אודותו במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (אגרות קודש שלו ח"ו ע' שלג), שבאמצע עסקיו עמד כשבע שעות תפוס ברעיונותיו כו'. ע"ש.

69) והיינו שהסך-הכל של "חשבון" המסחר הוא – ש"אין עוד מלבדו".

70) ישע"י מ, ה.

שופטים ג

כי כוונת הרמב"ם כאן (בהלכות מלכים) היא על האמונה במלך המשיח, היינו שנוסף על החיוב להאמין בכללות ענין הגאולה, שהקב"ה עתיד לגאול את ישראל (באיזה אופן שהוא), חייבים להאמין במלך המשיח⁵ (עם פרטי עניניו ומעלותיו המפורטים ברמב"ם בפרק זה), כי דיוק לשון הרמב"ם, וכל מי שאינו מאמין בו⁶: "ודבר זה אינו מפורש בפסוק", ושב ה"א את שבותך גו' וקבצך וגו' והביאך ה'", אלא רק ב"פרשת בלעם" ש"שם נבא בשני המשיחים", דגד ומלך המשיח⁷ [ומטעם זה מביא גם אריכות הראי', עם כו"כ פסוקים המדברים בהם, כי בפסוקים אלה נרמזים גם פרטי עניניו ומעלותיו של מלך המשיח (ש' חייבים להאמין בהם), כמשנ"ת במ"א].

ולאידך לא הסתפק בהראי' מפרשת בלעם, ועוד זאת, שהביאה רק כראי' שני' – כי אין כוונת הרמב"ם כאן רק להביא ראיות מתורה שבכתב על ביאת

א. כתב הרמב"ם בהל' מלכים: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה וכו', וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר: ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהי' נדחד בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון שעומד מבניו כו'" (ומביא כמה פסוקים מפרשת בלעם ומפרשם על דוד ועל מלך המשיח).

ובהלכה שלאח"כ ממשיך הרמב"ם: "אף בערי מקלט הוא אומר: אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא ה' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתהוה, אבל בדברי נביאים אין הדבר צריך ראיי' שכל הספרים מלאים בדבר זה".

ויש לעיין, מה חסר בראיות הראשוני' נות (מהכתוב "ושב גו'" (שב"פ נצבים) ומפרשת בלעם) שהזקק הרמב"ם להוסיף הראי' גם מהכתוב ב"ערי מקלט"?

הצורך בשני ראיות הראשונות מובן,

5) ולהעיר מדעת ר' הלל (סנהדרין צט, א) אין להם משיח ל"שאל", ובפרש"י (וראה גם חידושי הר"ן) שם, "אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו" (ובראש אמנה לאברבנאל פ"ד פירש זה בא"א).
ודברי הרמב"ם הם לאחר ש'הכריעו חכמים שלא כדבריו, שלכן האומר עתה כדעת ר' הלל הרי הוא כופר בכלל התורה (ש"ת חת"ס י"ד סשנ"ו). וראה לקמן הערה 42.

6) ולהעיר שבפיה"מ הקדמה לפ' חלק (יסוד הי"ב) הקדים הרמב"ם הראי' מפרשת בלעם להא דפ' נצבים – "ומי הסתפק בו... כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש מפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים" (וי"ל שנקט ע"פ סדרם בקרא משא"כ בה"ד שהוא ס' הלכות הלכות).

7) לקו"ש ח"ח ע' 281 ואילך.

1) פ"א ה"א.

2) נצבים ל גיה.

3) פרשתנו יט, ח"ט. וראה ספרי עה"פ.

4) צע"ק מכות ס"ב. ירושלמי שם פ"ב ה"ו.

5) צע"ק ממחז"ל (סנהדרין ע"א, א) דבן סורר

ומורה ועיר הנדחת, "לא ה' ולא עתיד להיות... (אלא) דרוש וקבל שכר". ואולי יש לחלק. ואכ"מ.